

Kingdom of the Netherlands

Pravosudna kultura i uloga sudija u razvoju zakona u Srbiji*

Pravosudna kultura - u smislu uobičajenog načina na koji sudije razmišljaju i ponašaju se pri tumačenju i primeni zakona - uveliko je određena ustavnom istorijom date politike i specifičnim društveno-političkim uslovima pod kojima se razvijala. Srpsko iskustvo potvrđuje ovo stanovište.

Srpska ustavna istorija sastoji se od tri glavna perioda. U devetnaestom veku Srbija je postepeno stekla nezavisnost od Osmanlijskog carstva i počela da uvodi moderne institucije javnog prava. U „Kratkom dvadesetom veku“ Srbija je postala član veće države, Jugoslavije, koja je postala Socijalistička Republika nakon Drugog svetskog rata. U dvadeset prvom veku, nakon raspada Jugoslavije, Srbija je ponovo prihvatila vrednosti liberalno-demokratskog konstitucionalizma.

Bez obzira na to koliko su ovi istorijski periodi udaljeni i različiti, svi su oni doprineli definisanju sadašnje srpske pravosudne kulture. Prvo, ukazuju na činjenicu da je važnost formalnih garancija nezavisnosti sudstva precenjena, dok se težina autoritarne političke i pravne kulture u uticaju na primenu ovih normi generalno podcenjuje. Drugo, srpska ustavna istorija otkriva da političke grane

vlasti imaju tendenciju da ne poštuju nezavisnost sudstva, pogotovo u politički osetljivim pitanjima. Konačno, uobičajen istorijski potez je da trajni mandat sudijske funkcije nije osiguran čak i kada je to predviđeno Ustavom, što utiče na ponašanje sudija prema izvršnoj i zakonodavnoj vlasti.

Današnju srpsku pravosudnu kulturu i razumevanje nezavisnosti sudstva nisu uslovlili samo istorijske okolnosti. Međunarodni faktori, poput Evropske unije (EU) i Saveta Evrope, takođe su odigrali svoju ulogu. Kako je Srbija postala zemlja kandidat 2012. godine, izveštaj Evropske komisije o napretku zemlje ka EU i njenim preporukama, uključujući one koje se zalažu za nezavisnost pravosuđa, postale su sve važnije u odnosu na političku nadmoć u Srbiji. A čak i pre toga, 2004. godine, Srbija je postala potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima. To je impliciralo supra zakonodavni status sudske prakse Evropskog suda i, shodno tome, evoluciju razumevanja važnosti „prava koje su doneli sudovi“.

Kao rezultat svih ovih endogenih i egzogenih faktora, srpska pravosudna kultura može se

* Tanasije Marinković, redovni profesor ustavnog prava, Univerzitet u Beogradu - Pravni fakultet

sažeti kao pretežno dogmatska i formalistička, sa dugoročnom perspektivom da se razvije ka snažnijoj ulozi pravosuđa u razvoju zakona. Srpske sudije generalno više vole da presuđuju ne na osnovu ustavnih ili zakonodavnih izvora, već na osnovu podzakonskih akata koji pokušavaju da detaljno regulišu društvene odnose. A budući da takva regulativa nije uvek dostupna, u mnogim prilikama kada se donose presude nema odgovarajućeg obrazloženja. Međutim, problem loše obrazloženih presuda nije samo posledica tradicije tekstualne egzegeze odnosno tumačenja i „pristupa sa jednim tačnim odgovorom“. To se objašnjava i velikim brojem zaostalih predmeta i pritiskom da se poštuje pravo na suđenje u razumnom roku. Zbog ovih izazova, mnoge sudije se nevoljno pridržavaju određene politike „rešavanja predmeta, a ne problema“, dok se, kada su u pitanju politički osetljiva pitanja, čini da je politika „odgađanja predmeta i njihovog rešavanja“ uglavnom dominantna.

Druga strana medalje pretežno dogmatskog i formalističkog pristupa suđenju je to što se pravosuđe u Srbiji nije etabliralo kao treća grana vlasti. Srpsko pravosuđe se generalno ne doživljava kao posebna grana vlasti i ne ponaša se uvek kao jedna, što se manifestuje praksom loše obrazloženih presuda i nekoherentnom sudskom praksom. Pod otvorenim je pritiskom izvršne i zakonodavne

vlasti, posebno u politički osetljivim slučajevima. Dalje, njihovi istaknuti članovi poslednjih su se nekoliko godina bavili pravim populističkim napadima na pravosuđe, sa namerom da zaplaše sudije koji se ponašaju kao nezavisna treća grana vlasti, kao i sve ostale koji bi potencijalno mogli da prate odgovarajući predmet. Konačno, pravna edukacija ne oprema buduće sudije vrednostima i heurističkim alatima neophodnim za uspostavljanje pravosuđa kao efikasne treće grane. To ne osnažava reputaciju sudije - zakonodavca, već sudije – jednostavnog javnog govornika zakona: nastavni programi i nastavne metode više podržavaju autoritarni diskurs, a ne diskurzivni autoritet.

Uprkos svim teretima iz prošlosti i sadašnjosti, presude u srpskom pravosudnom sistemu generalno su nepristrasno izrečene i ispravne na temelju zakona. Kvalitet njihovog obrazloženja takođe se poboljšava u smeru da budu diskurzivniji, pažljiviji prema sveobuhvatnoj koherentnosti sudske prakse i otvoreniji za međunarodne izvore prava. Ova dešavanja su uglavnom proizvod članstva Srbije u evropskom sistemu zaštite ljudskih prava. Ovo „učenje kroz rad“ pomoglo je određenom broju sudija da preispitaju, pa čak i napuste preterani formalizam postsocijalističkog prava i autoritarni pravni diskurs.

Ovi zaključci doveli su do sledećih preporuka politike:

- **Pravosudni ispit treba reformisati tako da uključi evropsko pravo o ljudskim pravima (EHRL). Ova reforma omogućila bi budućim sudijama, tužiocima i advokatima da steknu osnovna znanja o zakonu koji su doneli sudije i da shvate šta koncept diskurzivnog autoriteta podrazumeva u praksi. Osim toga, reforma bi podstaknula uključivanje obuke o EHRL -a u nastavne programe pravnih fakulteta.**
- **Kurikulume pravnih fakulteta treba reformisati tako da uključe EHRL kao obavezni predmet. Time bi studenti prava-koji će biti sudije, tužioc i advokati, ali i zakonodavci i administratori-od rane primarne faze svog stručnog obrazovanja prihvatili liberalno-demokratske vrednosti, neophodne za efikasno profilisanje pravosuđa kao treće grane vlade.**
- **Obuka o pravnoj etici, koja, između ostalog, promovise vrednosti nezavisnog i profesionalnog pravosuđa, trebalo bi da bude uvedena kao obavezan predmet u nastavne programe pravnih fakulteta. Takođe, najbolji komparativni i domaći primeri sudske prakse treba da budu biti uključeni u nastavne planove i programe kolegijuma pravnih fakulteta.**
- **Kurikulume pravnih fakulteta treba izmeniti kako bi se omogućile interaktivnije i diskurzivne nastavne metode.**
- **Presude redovnih sudova trebalo bi da budu lako dostupne na web stranicama sudova. Na taj način bi njihove presude bile vidljive i otvorene za profesionalnu kritiku, što bi zauzvrat postepeno doprinelo njihovom boljem kvalitetu.**
- **Odluke ustavnih sudova trebalo bi da budu dostupnije na web stranicama sudova. Na ovaj način bi njihove presude bile vidljivije i otvorenije za profesionalnu kritiku, što bi zauzvrat postepeno doprinelo njihovom boljem kvalitetu. Takođe, već prisutne, dobre prakse Suda u postupcima po ustavnoj žalbi bi na taj način bile pristupačnije sudijama, tužiocima i advokatima redovnih sudova, što bi im omogućilo da to primene u svojoj praksi.**